

Хаменка Н. В. (Мазыр, Беларусь)

**Л. ДАЙНЕКА Ў КАНТЭКСЦЕ
БЕЛАРУСКАЙ ГІСТАРЫЧНАЙ ПРОЗЫ**

Сёння, як ніколі раней, узрасла цікаvasць да гісторыі. Яе праблемы хвалююць не толькі спецыялістаў, але і шырокае кола грамадскасці. І на гэта ёсць прычыны. На крутых паваротах гісторыі людзі заўсёды звяртаюцца да дзён мінулых, каб больш дакладна і глыбока ўсвядоміць дзень сённяшні, каб зразумець свае вытокі, карані. Забыццё і пагарджэнне ўрокамі гісторыі спараджае непрадказальныя і недаравальныя памылкі і расчараванні. Гісторыя ўмее жорстка помсціць, але ж і ўмее вучыць тых, хто прагне гэтай навукі. “У падзеях мінулага, – сцвярджаў Караткевіч, – нашы карані. А дрэва без карэння не можа існаваць, ні тым больш прыносіць плады”.

Аднойчы надыходіць перыяд жыццёвай сталасці і мудрасці, калі чалавек пачынае ўсведамляць важнасць свайго прыходу ў жыццё, задае пытанне сабе і іншым: хто мы і куды ідзем? Ён разумее, што, з аднаго боку, спалучаны са сваімі продкамі, а з другога –

з нашчадкамі. Сапраўды, чалавек падобны да птушкі, якая лунае ў сучасным на двух крылах – будучыні і мінулага. І гэты жыццёвы палёт падараваны кожнаму дзеля памяці продкаў і будучыні нашчадкаў.

Веданне гістарычнага мінулага, як ніколі, неабходнае нам, каму ў спадчыну продкі пакінулі “зямлю пад белымі крыламі”, пакінулі завет любіць і берагчы яе. А таму трэба мець духоўнае апірышча, гэты грунт – гісторыя Бацькаўшчыны. Творы Л. Дайнекі, К. Тарасава, Г. Далідовіча, У. Арлова, В. Чаропкі і іншых пісьменнікаў вяртаюць нашаму народу памяць, бо без памяці пра мінулае народ пазбаўлены будучыні. Л. Дайнека адзначаў: “Час і наша жыцце, як страла, ляціць у адным кірунку, уперад. Назад мы можам рухацца толькі памяццю”.

Той аўтар, які бярэцца за асвятленне гісторыі, нясе высокую адказнасць перад памяццю былых пакаленняў і будучыняй наступнікаў.

Увогуле, гістарычная літаратура заўсёды была ў пашане ў нашых суседзяў як на Захадзе, так і на Ўсходзе. Дастаткова згадаць імя Генрыха Сянкевіча, польскага пісьменніка, або расійскага – Барыса Акуніна. А паміж імі, паміж Польшчай і Расіяй, паміж польскай і рускай гістарычнымі літаратурамі – гістарычная літаратура беларуская, з усімі яе перавагамі і недахопамі. Песімісту яна нагадвае “змрочны лес”, у якім ён, нібы герой “Боскай камедыі” Дантэ, пражыўшы дагэтуль колькі гадоў пад манаполіяй расійскай гістарычнай літаратуры савецкага перыяду, апынуўся “пасярэдзіне жыцця зямнога”, “не згледзеўшы, куды вядзе дарога”. Аптымісту, у сваю чаргу, яна нагадвае прамень святла ў цёмным царстве, бо ў любым выпадку жанр гістарычнай прозы не зведаў у поўнай ступені ўсіх наступстваў крызісу, што паступова ахапіў айчынную літаратуру напрыканцы мінулага стагоддзя.

Многія айчынныя аўтары звярталіся да тэмы гістарычнага мінулага. У цэнтры іх твораў як канкрэтна-гістарычныя асобы, так і выдуманая. Аднак пры напісанні твора кожны аўтар выбірае свой шлях, каб пакінуць абранага героя пераможцам, калі некалькі стагоддзяў запар беларусы па чарзе страчвалі ўсе што мелі, а да ХХ стагоддзя нават не мелі сваёй дзяржавы.

Напрыклад, Ягор Коневы ў сваім рамане “Амерыканская адысея Тадэвуша Касцюшкі”, які прысвечаны перыяду знаходжання галоўнага героя ў Амерыцы, дзе Касцюшка, змагаючыся за незалежнасць паўночнаамерыканскіх калоній, дапамог каланістам атрымаць над англічанамі шэраг перамог. Такім чынам, прыводзіцца думка пра тое, што поспехам перашкаджаюць не героі, якія нібыта не здольныя перамагачы, а часовыя і часавыя абставіны, якія з цягам часу могуць змяніцца. Або калі ў творы дзеянне адбываецца паралельна ў мінулым часе і цяперашнім, і нават калі продкі па нейкіх абставінах церпяць часовае паржэнне, дык іх нашчадкі абавязкова выправяць сітуацыю і будуць з аптымізмам глядзець у будучыню, як гэта адлюстравана ў рамане Людмілы Рублеўскай “Золата забытых магіл” і аповесці “Пярсцёнак апошняга імператара”.

Леанід Дайнека займае адметнае месца ў беларускай гістарычнай прозе. Яго раманы “След ваўкалака”, “Меч князя Вячкі”, “Жалезныя жалуды” адлюстроўваюць ключавыя, пераломныя моманты беларускай гісторыі. Гэтыя раманы складаюць гістарычную трылогію, у якой намаляваны асобы і падзеі нашага старажытнага мінулага. У цэнтры іх – вядомыя гістарычныя асобы Усяслаў Чарадзей, Рагнеда, Міндоўг і інш. Філасофскае асэнсаванне мінулага з пазіцыяй сучаснасці – адметнасць гістарычных твораў Л. Дайнекі.

Так, кампазіцыя рамана “Меч князя Вячкі” спрыяе выяўленню аўтарскай думкі пра тое, што лёс дзяржавы і лёс народа – адзіны лёс. Першыя раздзелы рамана прысвячаюцца то паралельнаму паказу дзяцінства і юнацтва будучага князя паўночнага фарпоста Полацкага княства Кукейнаса – Вячкі, то апісанню трагічнага лёсу Мірошкі ці

шляху да волі Якава Палачаніна. Здавалася б лёсы іх, як і ўмовы жыцця, зусім розныя, але потым жыццёвыя шляхі іх сходзяцца, і далей князь і воін не разлучаюцца да самай смерці. Письменнік паказвае князя Вячку як патрыёта роднай зямлі, багатую і свабодалюбівую натуру.

У цэнтры рамана “След ваўкалака” – вобраз славутага Усяслава Чарадзея, які, згодна з легендарнымі звесткамі, валодаў незвычайнымі здольнасцямі – разумеў галасы ўсяго жывога, мог перакінуцца ў ваўкалака. У рамане яскрава паказаны тагачасныя рэлігійныя супярэчнасці, якія вялі да процістаяння, непрымірмасці, гвалту. І гэта не прымае князь Усяслаў, бо і “дзеці Перуна” і хрысціяне – людзі адной зямлі.

Раман “Жалезныя жалуды” вяртае нас у часы зараджэння беларуска-літоўскай дзяржавы і таксама ўваскрашае героіка-трагедычныя старонкі змагання нашых продкаў з іншаземнымі захопнікамі.

Л. Дайнека стварыў свае гістарычныя раманы з думкай пра адраджэнне ў нашай свядомасці і душы гістарычнай памяці. На прыкладзе вопыту мінулых пакаленняў ён даводзіць, што нельга вытрымаць цяжкія выпрабаванні і агульную небяспеку ў адзіночку. Письменнік напісаў свае раманы для таго, каб гісторыя паўстала ў нашых вачах не толькі ў выглядзе разбураных камяніц, а ўяўлялася жывой, роднай, блізкай.

Заслуга Л. Дайнекі не толькі ў тым, што ён змог узнавіць духоўную атмасферу таго часу, стварыць уражлівыя, незвычайныя па сваёй эстэтычнай сіле вобразы старажытных беларусінаў, ліцвінаў, але і напоўніў творы сучасным гучаннем, прымусіў нас задумацца над вечнымі каштоўнасцямі.

МГТЦУ ИМ. И.П.ШТАЙНМАН